

Felde Erika

„BÁR AKÁRMI AMERIKA MÉGIS LEGJOB ODA HAZA”

Monos Péter kötcsei parasztember amerikás verseinek
élményanyaga az 1920-as évek elejéről

Tanulmányomban dédnagyapám: Monos Péter amerikás élményeiről fogok írni a fennmaradt versei és az egyetlen élő közeli rokona: a lánya, Monos Erzsébet, anyai nagymamám magnószalagra rögzített szóbeli közlései alapján. Monos Péter hat versekkel teli füzetét (ahogy ő nevezte: *notesztét, kis könyvét, zsebkönyvét*) őrizték meg az utódai. Anyai nagymamámnál találtam meg hármat közülük; kettő volt Monos Péter fiáéknál: Monos Dánieléknél; egy pedig Monos Péter idősebbik lányának, Monos Margitnak családjánál. A hat füzet versei az I. világháború kitörésétől az Amerikából való hazaérkezéséig tartó időszakot örökítik meg, vagyis 1914-1924 között íródtak.

Monos Péter versei és az I. világháború kitöréséről szóló prózai írása jórészt egyéni alkotások. A paraszti írásbeliség képviselőihez hasonlóan ő is a verses formát kedveli jobban, aminek az a magyarázata, hogy a „szóbeli kultúrához még erősen kötődő parasztember amikor legelőször írni kezdett – a szóbeliséghez közelebb álló verses formát választotta mondanivalója keretéül”.¹ „Az írásbeliségnek a szóbeliséghez való hasonulása nemcsak a ‘leírt’ és ‘elmondott’ gondolatok tökéletes stílári azonosságát mutatja, hanem a ‘szóbeli’ gondolkozás nyelvi–grammatikai pongyolaságait és szerkezeti lazaságát is eredményezi.”²

Csak annyira iskolázott, mint az átlag parasztember abban az időben. A füzetek helyesírása tipikusan népi, sok hibával. Ezekben a hibákban, illetve tévesztésekben azonban van valamiféle következetesség. A függelékben közölt verseket betűhíven úgy adom közre, ahogyan azokat Monos Péter leírta; így képet kaphatunk a nyelvjárásáról és a műveltségéről is.³

Monos Péter a parasztköltők, népi verselők⁴ közé sorolható; de ő az a típus, aki nem szerez magának különösebb hírnevet a faluján belül sem, ő nem a közösség nevében beszél elsősorban, nem a társadalom igényeit elégíti ki, hanem a saját életét, véleményét önti versekbe. De ez az élet, ez a vélemény tipikusnak is tekinthető, tehát képet kapunk a paraszti gondolkodásmódról is ezekből a költeményekből.

¹ Hoppál–Küllös 1972:285.

² Hoppál–Küllös 1972:286.

³ Vö: Voigt–Balogh 1974.

⁴ Katona 1987:733.

Nem külső biztatásra ragad tollat – mint ahogy a paraszti önéletírások alkotói elég sokan a XX. században –, hanem belső késztetésből.

Fejben alkot.

A legtöbb vers alatt ott találjuk a nevét, ami fejlett öntudatra vall. Néha a pillanatnyi foglalkozását is odairja a neve mellé: pl. „majner”. Több műfajban próbálkozik; találunk nála hírverset, verses élettörténetet, szerelmi verset, hazafias verset, verses levelet, tréfás verset s néhány alkalmi költeményt is.

A versíró Monos Péter

Ezek után most már felmerülhet a kérdés: ki is volt Monos Péter? A fennmaradt versek, noteszbeli feljegyzések, keresztlevelek és nagymamám közlései alapján vázlatosan bemutatom az életét. Monos Péter a Somogy megyei Kötcsén született 1893. június 1-jén kisbirtokos (8 holdas) parasztszülők negyedik gyermekeként.

A korabeli Kötcsé kisközség volt, 1874-1923 között körjegyzőségi székhely. 1900-ban 1818 lakosa volt.⁵ A XIX. sz-i írásmódban a „Köttse” alak az általános.⁶ Egy 1893-ban kiadott felmérés szerint Kötcsé határában 13 birtokos kezén volt 100 kat. holdnál nagyobb birtokterület.⁷ Kötcsé lakosainak nagy része már az 1890-es években szegény zsellér volt, akik nyáron vállaltak időszakos munkát.⁸

Monos Péter három idősebb testvére: Imre, Mária, Julianna. Imre 18 éves korában kiment Amerikába, s haláláig ott is maradt. Máriából falusi bábaasszony lett, Juli pedig megmaradt paraszttasszornynak, férjhez ment a faluban. Monos Péter – református vallású lévén – a kötcsői református népiskolában végezte a hat elemi 1900-1906 között, majd a 3 kötelező ismétlő osztályt is. Lánya, Monos Erzsébet elmondása szerint nagyon jó tanuló volt, a tanítók felfigyeltek rá, és arra is, hogy 10 éves korától verseket írogatott, többek között a tanítókat is kifigurázta ezekben. Javasolta a tanító, hogy tanuljon tovább Monos Péter, de a szülőknek nem volt erre pénzük. Így az iskola befejezése után otthon segített a paraszti munkában, és napszámosként, nyáron részes aratóként dolgozott az uradalmakban.

Az 1914-es aratás idején értesült a szarajevói merénylet híreről, s hamarosan neki is be kellett vonulnia katonának. 1914 októberében Kaposvárra vitték: császári („közös”) katona lett. Karácsonykor indultak a keleti frontra: Bécsen, Csehországon, Morvaországon, Németországon keresztül érkeztek Orosz-Lengyelországba.

1915 elején beteg lesz (tífusz), lengyel és cseh kórházban ápolják; kis időre hazaengedik – Kaposváron tartózkodik, majd „szapór” (árkász) lesz Pesten; de 1915 szeptemberében ismét kiküldik az orosz harctérre. Októbertől Galíciában

⁵ Francz 1996: 177–179.

⁶ Stirling 1996: 12.

⁷ T. Mérey 1996: 326–327.

⁸ T. Mérey 1996: 329–330.

harcol, ahol jobb kar – és áll – lövést kap, s ismét kórházi ápolásra szorul: Lembergben, utána Budapesten.

1916 februárjában megint a galíciái frontra küldik, tüdővérzése lesz, és Brody városában, illetve Székesfehérváron gyógyítják. Júliustól újra Galíciában van egy évig, a Kárpátok vidékén (s itt szerelmes lesz egy lengyel lányba). Bukovinában harcol tovább. 1917 őszén az olasz frontra vezénylik, Piavenál is jár. 1918. január végén érkezik Pestre a frontról.

Májusban próbacsendőrnek áll Szekszárdon, majd leszerel. 1919 elején megnősül, feleségül vesz egy kötcsei lányt: Porga Juliannát, akitől 1919. december 20-án megszületik első gyermeke: Monos Margit. 1921 elején a felesége meghal tüdőgyulladásban.

Az I. világháború volt az első nagy trauma, amit Monos Péter átélt (ez kollektív megrázkódtatás volt az egész nép számára), s a ránk maradt füzetek közül az első háromban ezt örökíti meg. A legnagyobb – személyes – veszteség viszont a felesége halála lehetett számára, hiszen az utolsó 2 füzetének legtöbb versében róla emlékezik meg. Ez volt az a fordulópont az életében, ami elgondolkodtatta, mi legyen ezután: mit kezdjen magával. Érelődik benne a gondolat, hogy Imre bátyja példáját követve ő is kimegy Amerikába.

Több minden közrejátszhatott abban, hogy Monos Péter erre az elhatározásra jutott. Monos Erzsébet szerint hívta a bátyja, aki már régóta kint élt, s ott családot is alapított. A szegénység, a nehéz megélhetés miatt is dönthetett így. De nekem a verseiből úgy tűnik, hogy a felesége halála volt a kivándorlásának a legfőbb oka. Nem tudta elviselni a nagy bánatot, ami hirtelen rászakadt; úgy gondolhatta, hogy távol a falujától majd könnyebben felejt, talán az „ígéret földjén” megvigasztalódik.

Egyik versében arról is ír, hogy felesége hajfürtjét eltette emlékebe, őrizgette, de az édesanyja ezt megtalálta, s azt hitte, babonából tartja magánál a fia a haját, s amíg ez nála lesz, addig képtelen más nőt megszeretni. Ezért Monos Péter édesanyja – a fia tudta nélkül – elégette a hajfürtöt. A szüleinek ez a fajta türelmetlensége is megerősítette benne az elhatározást, hogy elhagyja a szülőföldjét.

Kislányát felesége testvérééknél helyezte el, hogy neveljék, amíg ő Amerikában lesz. Sógornőjééknek nem volt gyerekük, és a kis Margitot szerették volna a nevükre venni, elszakítani végleg az apjától, de ezt Monos Péter nem hagyta. Mindenesetre a kislány gondviselőinek ez a vele szembeni ellenséges viselkedése is „menekülésre” készíthette. Érthető hát, hogy szabadulni akart a fájdalomtól, s csak egy lehetősége volt a felejtésre: hogy mindent maga mögött hagy.

A verseiben 1921 augusztusától kezdi emlegetni Amerikát mint célt. Az 1. ilyen költemény az 1921. augusztus 12-én íródott „Jőjérem hadi hajó” (lásd: Függelék: 5. füzet: 16. vers) melynek végén sejteti, hogy télre már Amerikában lesz, ahol újra reménykedhet valamiben. Az 5. füzet végén egy bejegyzés is található, amelyből kiderül, hogy próbált útlevelet szerezni, mégpedig feltehetőleg az Amerikában élő bátyjától kért segítséget ez ügyben: „ismetelvel útlevelet ment levél amerikába 921 agúsz 23 án”.

Amerikai út és munka

A megélhetési nehézségek miatt 1901-ben egy kivándorlási hullám indult el Somogyból Amerikába. Kötcséről 1904-ben két fő vándorolt ki.⁹ Monos Imre is körülbelül ekkor indulhatott útnak, esetleg egy évvel később. Ugyanis Monos Péter az 5. füzet "Törvény szék előtt" c. versében (lásd: Függelék: 5. füzet: 48. vers) 1921 decemberében, Amerikába érkezésekor azt írja, meglátta 16 éve nem látott bátyját. Tehát ha visszaszámolunk, 1905 lehet Monos Imre kivándorlásának időpontja. Monos Imre munkát keresni ment ki Amerikába. Pennsylvaniában élt, először szénbányában dolgozott Monos Erzsébet szerint.

Mivel a Magyarországról való kivándorlás „nemzetiségi vidékeken kezdődött, és a nagy útra tömegesebben először szlovákok indultak, az ő nevükhöz fűződtek a Magyarországról bevándorlók első települései az Egyesült Államokban. Hozzájuk csatlakoztak, útjaikat követték a magyarok. A keleti ipari államokba, elsősorban Pennsylvaniába, New Yorkba, Ohióba, New Jerseybe, Illionis és kezdetben Nyugat-Virginia bányavidékeire sereglettek”¹⁰ „A magyar anyanyelvűeknek 30 %-a jelölte meg Pennsylvania államát úticélul. Pennsylvania ebben az időszakban az Egyesült Államok egyik legjelentősebb és tipikus szénbányaterülete volt. 1905-ben az összes szénbányászok fele (600000) ebben az államban élt.”¹¹

Monos Erzsébet elmondása szerint Monos Imre a feleségét már ott kinn ismerte meg, ő is magyar volt, az Alföldről származott. Két fiuk és két lányuk született. Monos Imrének annyira „jól ment”, hogy később nyitott egy üzletet, egy vegyeskereskedést; ő vezette a boltot, „a felesége meg fogadott *burdosokat*, tehát az azt jelentette, hogy kosztosokat, ilyen magyarokat, az főzött rájuk, aztán meg elpakúta nekik – így mondta, hogy – *baketot*, hát a csomagot elpakúták nekijük a bányába”.¹²

Imre tartotta a kapcsolatot levélben az otthoniakkal, így Pétert is tájékoztathatta a kinti lehetőségekről.

„1920–21-ben azonban a válságtünetek megjelenése jellemzi az Egyesült Államok gazdasági életét. Már nem igényelték a bevándorló szakképzetlen munkaerő újabb tömegeit. A kongresszus 1921-ben elfogadta a Quota Act-ot, amely véget vetett a korábban lényegében szabad bevándorlás időszakának. A szigorítás a következőket jelentette: bázisként az USA népességének 1910. évi megoszlását vették figyelembe, s a bevándorolt népcsoportok akkori számarányának megfelelő 3 %-ban határozták meg az évenként beengedhető személyek számát.”¹³ „Az 1921. évi bevándorlási törvény a Magyarországról évente beenged-

⁹ Feledy 1996. 351.

¹⁰ Puskás 1982. 187.

¹¹ Puskás 1982. 188.

¹² Monos Erzsébet szóbeli közlése (magnószalagra rögzítve: 1994. március 29-én)

¹³ Puskás 1982. 165.

hetők kvótáját 5747 személyben határozta meg.”¹⁴ Monos Péternek tehát már nem volt olyan egyszerű a kijutás.

Az 5. füzet azon versei, melyeket még Kötcsén írt Amerikába indulása előtt, tele vannak a felesége halála miatt érzett bánattal; de kevés reménnyel is, hogy talán a messze idegenben egy jobb jövő vár rá. Ezekben a versekben elbúcsúzik felesége sírjától. Ilyen vers a „Csak fej fádal fogog kezett” című is (lásd: Függelék: 5. füzet 18. verse). Az indulás előtti várakozásról szól az „Emlékül” című vers (lásd: Függelék: 5. füzet: 21. vers), mely 1921. október 16-án keletkezett. Már csak hat nap van az indulásig, ahogy írja. Ez az utolsó vers az 5. füzetben, amelyet Kötcsén írt. A következőket már a nagy utazás közben, illetve a megérkezés után jegyezte be a kis könyvébe. Hajóval kelt át az óceánon, de nem tudjuk, milyen útvonalon haladt, mert erről nem szól a verseiben. Az utazásról tudósít „A tengeren” c. verse (lásd: Függelék: 5. füzet: 77. o.).

1921. december 21-én már „Elísíslandon” van az azonos című verse (lásd: Függelék: 5. füzet: 44. o.) tanúsága szerint. Elkeseredett hangú költemény ez, ugyanúgy, mint az „Amerika kapújába” (lásd: Függelék: 5. füzet: 47. vers), a „Nemtalálok pórtát!” (lásd: Függelék: 5. füzet: 45. o.) és a „Kaszen gardai fogságban irtam mikor vissza akartak vini Az o kantriba” című (lásd: Függelék: 5. füzet: 74. o.) is. Mindegyikben azt fogalmazza meg, hogy nem engedik be Amerikába, és ott kell vesztegelnie a fogadóállomáson.

Ellis Island volt a bevándorlók fogadóhelye. Itt döntötték el, hogy kit engednek be az Egyesült Államok területére. Amikor New Yorkba érkeztek a hajók a bevándorlókkal, a vámvizsgálat után bárkákon szállították át az embereket az Ellis Island-i dokkba. Egy szűrőcsarnokban háromfős orvoscsapat vizsgálta meg őket, nincs-e valamilyen fertőző betegségük (pl. trachoma), nem elmebeteg-e. Akiknek valami testi bajuk volt, azok kórházba kerültek, míg fel nem épültek. Addig maradtak őrizetben ezek a betegek, amíg el nem döntötte róluk az egészségügyi osztály, hogy jogosultak-e a partraszállásra a bevándorlási törvények értelmében. A fedélközi utasoknak minden esetben át kellett esniük ezeken a vizsgálatokon. Visszaküldték azokat az embereket is, akik előre leszerződtek valamilyen munkahelyre Amerikába. Akiket deportálásra ítélték, vagyis visszatoloncoltak a hazájukba, azokat ingyen szállították haza, de sokszor hettek kellett Ellis Islandon tölteniük, mire erre sor került.”¹⁵

A „kaszen gárda” a Castle Garden, a Manhattan déli csúcsánál elhelyezkedő régi fogadóállomás.¹⁶ 1855-től 1890-ig itt volt az útlevél-, a vám-, és az egészségügyi vizsgálat, és itt internálták átmenetileg azokat, akiknek a belépését valamilyen okból nem engedélyezték. A hivatal 1890-ben az egy mérföldre délre fekvő Ellis Islandre költözött át. A XX. század elején bevándorlók azonban Ellis Islandet is „Keszegárdá”-nak, „Keszengárdá”-nak, „Kecegárdá”-nak stb. nevez-

¹⁴ Puskás 1982. 167.

¹⁵ „Valahol túl, meseországban...” 1. kötet, 1987. 170-171.

¹⁶ „Valahol túl, meseországban...” 1. kötet, 1987. 165.

ték, mert ezt a nevet sok esetben még otthon hallották régi amerikasoktól, illetve a hajón tanulták.¹⁷

Monos Péter tehát erről ír a fenti versekben, s kiderül belőlük, hogy őt valójában azért nem engedték partra szállni, mert betelt az a bizonyos kvóta, amit az Egyesült Államok meghatározott 1921-ben. De utal a versekben arra is, hogy az egészsége sem volt egészen rendben. Míg Ellis Islanden volt kénytelen időzni, unalmában verseket írt. Itt született meg egy verses élettörténete, ami a világháborúban vele történeteket és a csendőrködését meséli el tömören. A vers címe: „Elis islandi le tartoztatásba írta Monos Péter 1921 December havába”. Az első versszakot idézem csak, melyben elmondja a versírás körülményeit:

„Mivel tölcsem időmet, irok Verset
Mást nem mivelhetek kincset
Kártyázás fojik verdelik a bankot
Asem tehetem mer bugszám el bomlot
Igy foglalkozásom a gondolkodás
Mikor meg úntam azután Vers írás.”

Az 5. füzet végén a Kesze garda c. vers egy keserű helyzetkép a férgekkel teli fogadóállomásról (lásd: Függelék: 5. füzet: 94. o.).

A „Törvény szék előtt” című versből (lásd: függelék: 5. füzet: 48. vers) tudjuk meg, hogy bátyja segítsége kellett ahhoz, hogy Amerika befogadja. Monos Erzsébet így mesélte el ezt a történetet: „Mikor áttértek a partra, aztán nem engedték őket először leszáni a hajórú, mer olyan rendellet jött, hogy többet nem fogad be Amerika má. És akkor ő tudta igazónyi, hogy ötet a bátyja, akkor még kiment a bátyja, hát ugye akkor várta, kiment a bátyja, és kívátotta, na mit mondjak. Ugyhogy édesapám maradt, de nagyon sokat visszadobtak.”

Bányában

1921 karácsonyán már Bairdfordban volt Monos Péter, abban a pennsylvaniai helységben, ahol bátyja lakott.(Pittsburghtól északra található ez a kisebb település, közel a nagyvároshoz.) Az 5. füzetben egy bejegyzés tanúskodik az ideérkezéséről: „Inét értem mit nemertem” kezdettel (lásd: Függelék: 5. füzet: 40. o.). A „Bedfordi tartozkodás” Monos Péter feljegyzése szerint 1921. december 26-tól 1922. április 26-ig tartott. Egy másik bejegyzés említi, hogy 1921. december 25-től 1922. február 12-ig nem dolgozott, tehát valószínűleg csak azután talált neki a bátyja munkát. Szállást is Monos Imre (vagy ahogy Amerikában nevezte magát: James Monos) biztosított Monos Péternek Bairdfordban. Monos Péter a bátyjánál volt *burdon*.¹⁸

A burdot Monos Péter nagyon sok versében emlegeti, és mindig szidja.

¹⁷ Vázsonyi 1995. 105.

¹⁸ Burd, lásd: Puskás, 1982. 212.; „Valahol túl, meseországban...” 2. kötet, 1987. 177–178.

Feltűnő, hogy amíg a bátyjánál lakott Monos Péter, addig alig írt verseket, legalábbis az 5. füzetben csak 3 olyan dátumozott verset találunk, amely 1921. december 26. és 1922. április 26. között keletkezett. Egyik ilyen a „Csakenyi emleked van” (lásd: Függelék: 5. füzet 42. o.), melyben halott feleségére emlékezik: leírja, hogy megtalálta azt a papírdarabot, melyen a felesége neve található a saját kézírásával, s beragasztotta ezt az 5. füzetbe, hogy megmaradjon. Megígéri a versben, hogy sírkövet csináltat felesége sírjára ősszel. Ez a sírkő valóban elkészült; Monos Erzsébet elmondta, hogy küldött haza pénzt Monos Péter a felesége rokonainak, hogy abból állíttassanak egy síremléket. Ma is látható ez a keskeny, oszlopformájú sírkő a kötcei temetőben, bár meglehetősen benőtte egy puszpángbokor.

1922 februárjában kezdett el dolgozni Monos Péter – Monos Erzsébet szerint egy szénbányában. Hogy miért csak áprilisig maradt „Bedford”-ban, arra csak következtethetünk egy bejegyzésből, mely az 5. füzet végén található: 1922. március 18-tól április 26-ig nem dolgozott (talán egy sztrájk miatt, ami akkor gyakori volt), nem alkalmazták tovább a bányában, s ezután más helyen próbált szerencsét.

Monos Péter a bátyjától anyagi segítséget kaphatott, hogy Amerikába utazhasson, mert az 5. füzet végén feljegyezte, mennyi pénzt törlesztett már a bátyjának. Lehet, hogy Monos Imre félt attól, hogy soha nem kapja vissza ezt pénzt, és megverette az öccsét az ottani angolokkal egy mulatóhelyen Monos Erzsébet elbeszélése szerint. Ez a dolog nagyon megviselte Monos Pétert, s közrejátszott abban, hogy 1922 májusától egyre gyakrabban kifejeződik a verseiben a honvágy és a magányosság érzése. Az 5. füzetbe feljegyezte a következőt: „Albert makraihoz jöttem 1922 Április 25 déllben únion Picburg.”

Az első dátummal ellátott pittsburghi vers 1922. május 1-jén íródott, a címe: Mindenki inepel (lásd: Függelék: 5. füzet: 63. o.). A honvágy fogalmazódik meg benne.

Monos Péter szénbányában dolgozott, míg Amerikában volt (Monos Erzsébet állítása szerint). A versek is ezt bizonyítják: a bányászletről szól jónéhány. Az 5. füzet első ilyen témájú verse a dátum nélküli: „Lefelé a lemenőd” (lásd. Függelék: 5. füzet: 52. o.). Kiderül belőle, hogy nincs ínyére a bányászlét. Az 5. füzet egyik bejegyzéséből megtudjuk, hogy 1922. május 25-én „Beleuv,-”-ról jött vissza, vagyis ott dolgozhatott; egy másik bejegyzés szerint május 23-tól töltötte „potyán” az időt: tehát ekkor szűnhetett meg a munkája.¹⁹ A Monos Péter által „Beleuv”-nak írt helység azonos a Pittsburgh környéki Bellevue -val. Az 5. füzetbe feljegyzett lakcímek közül az egyik szintén egy fent említett Pittsburgh környéki település: McKees Rock (a füzetben úgy szerepel: „Mekes Rocks”), egy Dúly Adolf nevezetű ember lakott itt. Monos Péter kapcsolatokat teremtett tehát, több cím is be van jegyezve a kis füzetébe, nemcsak Pennsylvania államból,

¹⁹ A magyarok az 1880-as évektől kezdve áramlottak Pittsburghbe, s a munkalehetőséget biztosító gyárak a város periferiáján voltak. Pittsburgh környékén több magyar település jött létre – amelyek később Pittsburghgel összenőttek, pl. McKeesport, McKees Rock és Bellevue. Lásd: Puskás, 1982: 188.

hanem pl. New York, Ohio, Michigan államból is, vagyis olyan helyekről, ahol a legtöbb kivándorolt magyar dolgozott.²⁰

Monos Erzsébet a következőket mesélte apja munkájáról: „szénbányába, lenn a föld alatt olyan egy süket angollal dolgozott, nagyon – nagyon erős vájár volt, de tök süket volt, na. És, de azt mondja, hogy ő ütet annyira szerette, hogy az nem igaz. Mindig mondta neki, hogy, hun, ahol már nem voltak patkányok – mer velük együtt ettek a patkányok, ott lent, annyi vót a patkány –, de ahol már nem volt patkány, nem szabad vót beljebb menni, mert ott már omlásveszély volt. A patkányok megjelezték. Ahunnand azok emenekültek, azok má tudták azt, hogy ott baj van.²¹ Akkor ott má befalazták, úgy tudom, hogy bedeszkták, ott lezárták azt az aknát. Ahol dolgoztak. Veszélyes helen dolgozott, de nagyon jó keresett.”

A pittsburghi tartózkodása idejéből a következő versek szólnak a munkáról, a pénzkeresésről: a „Dollár” (lásd: Függelék: 5. füzet: 70. o.), melyből kiderül, hogy ő nem akar végleg Amerikában maradni, csak addig, míg meg nem gazdagodik valamelyest; illetve a „?Lesze még otthonom” című versből (lásd: Függelék: 5. füzet: 78. o.) megtudjuk, hogy betyárélethez hasonló az ide-oda vándorló munkás élete, akinek a zsebéből bizony hamar elfogy a megkeresett pénz.

Egy 5. füzetbeli bejegyzés tanúsítja, hogy „Beleuv”-ról 1922. május 25-én visszament „Bedford”-ba, s innen 1922. június 12-én ment Etnára (ez a település ma már Pittsburgh egyik északi városrésze), ahol 1922. augusztus 16-ig tartózkodott. Az etnai tartózkodása alatt egyetlen verset sem írt a kis füzetébe. Nem tudjuk azt sem, hogy itt milyen munkát kapott. Az viszont valószínűsíthető egy apró bejegyzésből, hogy egy „bojkott” is volt Etnán, amíg ott dolgozott: feljegyzí, mennyi pénzt keresett az egyes helyeken, s ezt írja: „20 etnerül míkor bolvott ót, Etnai utoso 40 *peda*.” (A *peda* jelentése: fizetés.)

Augusztus végén újra Bairdfordban van. Nem tudni, kinél lakik burdon. Úgy tűnik, már végérvényesen Bairdfordban marad, legalábbis ettől kezdve innen keltezi az összes Amerikában írott versét. Az 5. füzet dátumozott versei közül időrendben az utolsó 1922. dec. 24-én keletkezett, s ez a kislányához szól: a címe: Kis tavasz virág (lásd: Függelék: 5. füzet: 53.o.). Ebben a kislánya és saját „árvaságán” kesereg; halott feleségére emlékezik. Amerikában sem sikerült tehát felejténie, sőt a bánatához még társult a honvágy érzése is.

Az 1923-as évről keveset tudunk, ugyanis a 6. füzet csak olyan Amerikában írt verseket tartalmaz, amelyek 1923. nov.10. után íródtak, pontosabban 1923. nov. 11-től 1924. jan. 17-ig. Egy év alatt azonban változott valamennyire Monos Péter lelkiállapota. A múltba fordulást felváltja a jövő felé nézés, a reménykedés. Bár még mindig kísért a múlt is: elhunyt feleségének képe élénken emlékezetében. Egyre több versében foglalkozik a hazatérés gondolatával. A bá-

²⁰ A kivándorolt magyarok munkahelyei elsősorban: a bányák, a vas- és acélgyárak. lásd: Puskás, 1982. 203.

²¹ A patkányt mint „segítőtársat” említi az Amerikát járt Konczos Pál is az emlékkönyvében: „veszekedés, verekedés nincs a bányában, mert azt szigorúan büntetik, denemis köl, mert meg tanít minket....tetre a jó állatunk, a patkány, amel segít elkölteni délebedünket.” Berta 1973. 206.

nyászélet, a burdosélet is sok költeményében fölbukkan: pontosabb képet kapunk ezekből az életkörülményeiről.

Most már terveket sző, hogy hazatér, családot alapít újra, és már tesz is valamit ennek érdekében. Levelezik az otthoniakkal, s néhány versből azt lehet érezni, hogy egy új szerelem van a láthatáron. Valószínűleg egy otthoni lány lehet a szerelme. Több vers is utal erre, például a „Várom varom kis leveled” című (lásd: Függelék: 6. füzet 6. vers) és a „nem is várok ide többet” című is. Ez utóbbiban megfogalmazza, hogy hamarosan otthon lesz, nincs már szüksége az otthonról jövő levelekre.

Lehet, hogy ez az otthoni lány iránt fellobbant szerelem is hozzájárult ahhoz, hogy Monos Péter döntő elhatározásra jusson: visszatér a hazájába. De elege volt már a kinti munkából is, a rossz szállásokból és az unalomból, amire egyre gyakrabban panaszkodik verseiben. A hideg télben egy „barak” a szállása, s többször említi a versekben, hogy keresztülfúj a szél ezeken a tákolmányokon.²² Ilyen pl. a „Pokroc alatt” (lásd: Függelék: 6.füzet. 3. vers); a „? Míg ki nem lesz kaparval Szenből a dolárok” (lásd: Függelék: 6. füzet: 12. vers), a „Szombat este” (lásd: Függelék 6. füzet. 32. vers), és a „Csak fujatok hideg szellek” című verse (lásd: Függelék 6. füzet: 35. vers).

Jellegzetes amerikai figurákat is megörökít néhány versében. Kritikusan szemléli ezeknek az embereknek az életmódját. Ilyen az „Öreg dombák” című versben (lásd: Függelék: 6.füzet: 8. vers) a Dombák nevű munkás, akiről leírja, hogy ő már Amerikában született, mégis otthona, megroskadt már a válla a sok munkától, de nem takarított meg semmi pénzt, elmulatta mindet, elitta, ezért vénségére erre-arra hányódik, s így fog elpusztulni. A „Részeg ember” című versben bemutatja a részegség különböző fajtáit, azt, hogy melyik emberre hogyan hat az ital, s elítéli azokat, akik tudálékosak, illetve agresszívok lesznek az alkoholtól. Magát olyan embernek tartja, aki ismeri a mértéket, és aki nem lesz kötekedő a szesztől. Nyilván a környezetében lévő részegeskedő emberekről vette a mintát, mert köztudott, hogy nagyon sokan az ivásba menekültek a kivándoroltak közül. Pennsylvania állam bányatelepüléseiről a korabeli amerikai sajtó rengeteget írt, s lesújtó véleményük volt az itt élők iszákosságáról, szóvá tették, hogy növekszik körükben az erőszakos bűntettek száma, ami összefügghet a kocsmák számának növekedésével is.²³ A „Hejete kalapóm vághatom csak félre” című versében (lásd: Függelék: 6.füzet: 14.vers) egy „öreg Bodit” (kivándorolt magyart) mutat be, aki már harminc éve dolgozik a gyárban, de pénzt nem tudott félretenni, helyette csak a kalapját vághatja félre. S mikor Monos Péter megkérdezi tőle, nincs-e honvágya, csak azt feleli: hazamenne, de már nem lehet, mert a hajó, amin jött, már rég elsüllyedt. Ezeken az embereken Monos Péter mosolyog; ő nem tudja elfogadni a mentalitásukat.

A *burdos micicekről* (a burdos gazda felesége) is megvolt a véleménye, s en-

²² Egy korabeli újságcikkben olvasható, hogy a bányatelepek lakóházainak a felépítésénél a lényeg az olcsóság, a gyorsaság volt, deszkadarabokból állították össze ezeket a házakat hozzá nem értő ácsok. lásd: „Valahol túl, meseországban...” 2. kötet, 1987. 59–60.

²³ Puskás, 1982. 211.

nek hangot is ad az „Iztelen étel” (lásd: Függelék:6. füzet : 9.vers); a „Szerbúsz Ignác” (lásd: Függelék:6. füzet : 16.vers) és a „Hosszú haju rövid ész” (lásd: Függelék:6. füzet : 19.vers) című versében is.

Az „Iztelen étel”-ben élénk tárja minden keserűségét, ami a burdos étellel kapcsolatos. Egyébként a korabeli újságcikk szerint minden burdos hasonló dolgokra panaszkodott: „A felszolgált étel nem elég tartalmas, s ezenkívül nem is elegendő, noha egyes helyeken 35 dollárt is kifizettetnek kosztra és kvártélyra”²⁴

A mindennapos veszekedésekről, verekedésekről, amelyek a rossz természetű *burdos miszisz* és férje között lezajlottak, a „Hosszú haju rövid ész”-ben ír. A *burdosgazda*, a *burdos miszisz* és a *főburdos* közti szerelmi háromszög elég gyakori volt; Monos Péter is felfigyelt a jelenségre, mert erről írta a „Szerbúsz Ignác” című hírvers jellegű tréfás költeményt, ami valószínűleg egy megtörtént esetet dolgoz fel. „A burdosházi viszonyok (...) bőségesen ellátták izgalmas pletykaanyaggal az amerikai magyar sajtót, amely a gyilkosságokról és verekedésekről szóló híreket is nagy részletességgel tárgyalta. Az amerikai magyarok irodalmi alkotásaihoz is a burdosház szolgáltatta a mulatságos és kalandos elemeket”.²⁵ Egy korabeli újságcikk (1910) szerint: „A lapok apróhirdetéseinek meglehetősen részét ‘főburdosok’-kal megszökött asszonyok keresése foglalja el. (...) A ‘főburdosság’ gyakorta nem drámával, de vígjátékkal végződik. Valósággal tele van a levegő ‘főburdos’ csintalanságokkal s a ‘misziszek’ apró furfangjaival.”²⁶ Monos Péter is talán egy újságban olvasta az esetet, netán csak a hirdetést, s innen vette a témát a verséhez. Valószínűsíthetjük tehát, hogy az amerikai magyar lapok az ő kezében is megfordultak, akárcsak a legtöbb kivándorolt magyaréban.

A versek nyelve

Monos Péter 1923 végén, 1924 elején írt verseiben már egyre több „hunglish” (amerikás – magyar) szót találunk jelzésként annak, hogy addigra már többé-kevésbé beilleszkedett az amerikai életbe.²⁷

Monos Péter főleg a munkával, a bányászélettel kapcsolatos „hunglish” szavakat építi be verseibe. Angolul nem tanult meg; Monos Erzsébet szerint annyit azért tudott, hogy „nem lehetett eladni”, de inkább értett angolul, mint beszélt. A 6.füzet végére egy bairdfordi magyar barátja írta le neki a legfontosabb „tud-

²⁴ „Valahol túl, meseországban...” 2.kötet, 1987. 184.

²⁵ „Valahol túl, meseországban...” 2.kötet, 1987. 178.

²⁶ „Valahol túl, meseországban...” 2.kötet, 1987. 207.

²⁷ „A ‘hunglish’ voltaképp abból ered, hogy az amerikai magyar munkás megpróbált alkalmazkodni új gazdasági és társadalmi környezetéhez, melyet az általa alig-alig értett angol nyelv uralt. A ‘külvilággal’ fenntartott kapcsolatai szempontjából létfontosságú angol szavakat és kifejezéseket lassanként hozzáidomította anyanyelve fonetikai és szintaktikai szabályaihoz, mígnem az így előálló keverék nyelv lett számára a kommunikáció eszköze.” lásd: „Valahol túl, meseországban...” 1. kötet, 1987. 326.

nivalókat” angolul, fonetikusán. Vagyis mástól kért segítséget, mert nem beszélt a nyelvet.

A 6. füzet „Ha nincsen munkám” című verse (lásd: Függelék: 6. füzet : 25. vers) alatt úgy írja alá a nevét: „Monos Péter *majner*” (vagyis „bányász”). A költeményben jó néhány „hunglish” kifejezés szerepel.²⁸ Például: „mer a *Burdot* fizetni kel” (burd = labór, az ellátásért járó pénz); „Minden héten ketnap *rent*” (rent = bérlet); „Nem lesz többet egész *péda*” (péda, peda = fizetés); „Tele tömvel a *koperta*” (koperta = boríték); „Nem kél aszén Nincsen *Order*” („orderel” = megrendel; „*Order*” = megrendelő). A kinti embereket, az ottani életet, a munkás hétköznapokat bemutató verseiben találunk még ilyen szavakat. Például a „Hejete kalapóm vághatom csak félre” (lásd: Függelék: 6. füzet: 14. vers) címűben a „*kecsuta* el nyakát” jelentése: „elkapta, megfogta a nyakát” (a kecsol; kecsul szóból). A „Napról napra Robotolok” címűben (lásd: Függelék: 6. füzet: 20. vers) pl.: „Nehéz *karékat* Púsúlok „ („*karé*”, „*karé*” = kocsi; „*pussol*”, „*pusul*” = tol); „*Suflit* felváltja a *kasza*” („*sufli*” = lapát); „Nem ízasztanak a *fordok*” („*ford*” = munkavezető(?): talán a „foreman” szóból). A „Cipőm sem fűzőm be” címűben (lásd: Függelék: 6. füzet: 21. vers) pl.: „a *porcsafszot* megeszem” („*porcsaft*”, „*porcsafszot*” = disznósült); „*Azokantri* leveleket/ Mind sorjába át nézem” („*okantri*”, „*okantri*” = óhaza). A „Reám senki nemis vár” címűben (lásd: Függelék: 6. füzet: 31.) pl.: „Nem sokára le szerelem a *Bárét*” („*báré*” = vasrúd, feszítővas); „Nem *ladulom* hatvanásra a *karét*” („*ladul*” = megrak, lapátol).

A „Muzsika szol Angol Zene” címűben (lásd: Függelék: 6. füzet: 34. vers): „Mer mind a Nő *Vilbár* volna/ Legény bene *Briket* volna” („*villbár*”, „*villár*” = talicska; *Briket* = szén).

A versek funkciója

A fent idézett versek mind az amerikai élet kritikáját adják, kifejezik, hogy Monos Péternek nincs ínyére ez az élet, unalmasnak találja és teljesen idegennek. A legutóbb említett versben („Muzsika szol Angol Zene”) összehasonlítja a magyar táncot az angol táncsal, s megállapítja, hogy az angol táncban kitörne a bokája, számára komikusnak hat ez a táncolásmód. Az 5. füzetbeli „Nem szagos itenek az iboja” (lásd: Függelék: 5. füzet: 68. o.) című versében az amerikai gyümölcsök zamatát, a virágok illatát hasonlítja össze a hazai növényekével, s kijelenti, hogy az amerikai virágnak nincs illata, az itteni gyümölcsnek nincs zamat, holott külsőre ugyanolyan mindegyik. Ezeket a dolgokat nyilván a honvágya mondatja vele.

Nem kapcsolódott be szabadidejében aktívan az amerikaiak mulatságaiba (ez kiderül a „Muzsika szol Angol Zene” című verséből is), csak külső szemlélőként esetleg. A szabadnapokat többnyire a „barakjában” töltötte, magányosan,

²⁸ Nagy Dezső „amerikai–magyar nyelvű” „Szótár”-át vagy Vázsonyi Endre Calumet – vidéki amerikai magyar szótárát kell megnéznünk, hogy megértsük, mit jelentenek ezek. Nagy D., 1978. 261–268. Vázsonyi, 1995

ahogy erre több költeménye is utal. Ilyen pl. a „Szombat este” (lásd: Függelék: 6.füzet: 17.vers) és a „Cipóm sem fűzőm be” (lásd: Függelék: 6.füzet 21.vers). Ezekben az unalmas órákban írhatta a verseit, az alkotás lelki vigaszt nyújthatt számára.

Az 1923-as évet összegzi az „Ó év estén” című versében (lásd: Függelék: 6.füzet 23.vers). 1924. január 4-én írja a „Bizony Isten” című versét, melyben pontosan meghatározza, hogy már csak 3 hónapot kell Amerikában töltenie, vagyis biztos benne, hogy nemsokára újra otthon lesz. Nyilván útlevelért folyamodott az amerikai Magyar Királyi Főkonzulátushoz, s az útlevele várnia kellett. Már azon gondolkodik, mit fog csinálni, ha hazatér. A „Kezdeni fogok valamit” című versében vall erről (lásd: Függelék: 6.füzet 27.vers). Újra meg szeretne nőszülni. Ehhez kéri Isten segítségét a „Te jó Isten!” című versben (lásd: Függelék: 6.füzet 29.vers).

A jövődöbéli feleségével kapcsolatban kisebbek az elvárásai, a legfontosabb, hogy szeresse, megértse őt az asszony; a szépség, a fiatalság már nem elsődleges szempont a számára. Azért is lehetett fontos neki, hogy asszony legyen a háznál, mert míg ő Amerikában volt, meghalt otthon az édesanyja; tehát édesapja egyedül élt ekkor a kötcei házukban.

Újra otthon

1924. február 13-án állította ki az útlevelet Monos Péter számára a New York-i Magyar Királyi Főkonzulátus. Ezt pontosan tudjuk, mert Monos Erzsébet megőrizte ezt a dokumentumot. Február 26-án a hamburgi kikötőbe ért, 28-án megérkezett Passauba, és ugyanezen a napon átlépte a magyar határt. Ahogy a verseiben megjósolta, tavaszra már otthon volt. Az útlevelelben a személyleírásban ez áll: termete magas, arca hosszás, szeme kék, haja barna, és a különös ismertetőjele, hogy a jobb szeme alatt sebhely van.

Monos Erzsébet szerint az apjának akkor már ősz volt a haja (az I. világháború idején őszült meg), de Amerikában festeni kezdte a haját gesztenyebarnára; s haza is hozott ebből a festékből tíz évre elegendő mennyiséget. A bajuszát is ezzel kente. Hiú ember volt; öltözködni is szeretett.

Sok pénzt hozott haza Amerikából a nagymamám szerint, vett rajta egy házhelyet a faluban, házat épített rá, és két másik emberrel társulva vettek egy cséplőgépet és egy Hoffer traktort részletre, de a részletet 2 évig csak Monos Péter törlesztette, s félt, hogy tönkreteszik a társak őt anyagilag, ezért lemondott a jogáról. A többiek bele is buktak a vállalkozásba. Monos Péternek is csak annyi pénze maradt már, hogy Póca-pusztán tudott venni belőle 3 kateszteri hold földet.

1924 márciusában már Kötcsén van tehát Monos Péter, s amit kívánt magának az 1924-es évre, az hamarosan beteljesedett: 1924. márc. 29-én újra megnősült: feleségül vette a 27 éves szomszéd falubeli (szóládi) Máté Lídiát, s 1925. jún.7-én megszületik első közös gyermekük: Monos Erzsébet (a nagymamám), majd 1930-ban a fiuk: Monos Dániel.

Kötcsén is írogat még verseket Monos Péter, de ezek közül csak néhány maradt meg Monos Dániel füzetébe feljegyezve Monos Dániel keze írásával. Életének hátralévő részét Kötcsén éli le Monos Péter, gazdálkodik. Gondol még néha arra, hogy családotul ki kellene menni Amerikába, de a felesége lebeszéli erről. Levelezik a bátyjával, annak gyerekeivel, néha még dollárt is küldenek haza, de egyszer sem jönnek látogatóba Kötcsére.

Monos Péter 1945-ben halt meg szájrákban, a betegségére nagyon sok pénz ráment: azok a – szappanban hazahozott – dollárok is, melyeket Monos Péter féltve őrzött sokáig. A kötcsi temetőben temették el. Halála után már Amerikából se érkezett hír: a bátyjáék nem írtak többet.

A versek formai és tartalmi kérdéseiről

A versek formai elemzése egy külön tanulmány témája lehetne; itt most csak összefoglalóan írok a függelékben közöltekről formai szempontból. Megfigyelhető, hogy a költemények többsége 4 vagy 6 soros versszakokból áll; néha ezek egy versen belül keverednek; de találunk 8 és 10 soros versszakokból állót is, illetve strófákra nem tagoltat is. A versszakok száma kettőtől tizenegyig terjed a közölt költeményekben.

A verssorok szótagszáma meglehetősen változatos. Ritka az, amikor minden sor azonos szótagszámú (izometrikus), de ha mégis előfordul, akkor abban 8 szótagos sorokat találunk (pl. a Kesze garda és a Szombat este című versben). A heterometrikus szakaszok sokkal gyakoribbak, de észrevehető, hogy a 8-as és a 11-es szótagszámú sorok dominálnak ezekben, s a többi sor ezektől csak 2-4 szótaggal tér el.²⁹ Gyakran elírás, szótagkihagyás, véletlen szótagkettőzés nehezíti, hogy megállapítsuk, valójában mennyi is a sor szótagszáma, illetve hogy Monos Péter annyinak szánta-e, amennyit írva látunk.

A sorvégi rímek közül a népdalokban is leggyakoribb páros rímet használja legszívesebben Monos Péter, de előfordul a népdalokban szintén megtalálható félrím, bokorrím, s egyetlen egyszer ölelkező rím. Ezek közt tiszta rímek és asszonáncok is vannak, vegyesen. Szó eleji rímmel, betűrímmel (alliterációval) is él a versekben: pl. a Nem találok pórtát! első versszakában: „reszúnkra remény”; 2. versszakában: „bus bort”; 4. versszakában: „hová hajtsa”; az Ó év estén címűben: „Ezen el múlt Esztendőbe.”

Gondolatritmus, ezen belül gondolatpárhuzamok, ellentétek szintén megtalálhatók a költeményeiben (akárcsak a népdalokban): pl. az Őreg dombák! című vers 4. versszakában: „ Itkezted meg az életed / Itis lesz a végezeted”.

Ismétléseket nagyon gyakran alkalmaz, elsősorban a versszakok elején ismétli meg újra és újra ugyanazt a gondolatot, amit a vers felütésében, és következetesen végigviszi az egész versen keresztül — sokszor variálva: pl. a Lefelé a

²⁹ A népdalokra jellemző a 8-as és a 11-es szótagszám gyakorisága, Katona Imre szerint a népdalok harmadrésze 8, hatodrésze 11 szótagos sorokból áll, ezen belül a régi stílusú dalokban fordulnak elő gyakrabban a 8, az új stílusúakban a 11 szótagú sorok. Lásd: Katona, 1982. 84

lemenőd; a Kis tavasz virág; a Nem szagos ítenek az iboja; a Dollár; a ? Lesze még othonom és a Csak fujatok hideg szellek című versben.

Azok a költői képek, melyeket alkalmaz, a népdalokhoz hasonlóan elsősorban a természet és az emberi élet, az ember hangulata közti párhuzamot, illetve ellentétet fejezik ki. Van néhány képi panelje, amelyet több versében is megtalálunk. Ilyen például a költöző madarak őszi útja és a lírai én elutazása közti párhuzam (pl. a Jőjértem hadi hajó 3. versszakában és a Csak fej fádal fogog kezett című vers 1. versszakában). Az évszakoknak is megvan a jelképes szerepük: az őszi és a téli képei az elmúlást, a szomorúságot, a halott feleségtől való búcsúzást, az otthontalanságot, a magányosságot érzékeltetik. A tavasz viszont a kislányát, a jövőt, a reményt, a hazatérést jelképezi a verseiben. Az időjárás változása a lelkiállapot változására utal, a köd, a borús ég, a hideg szelek a kilátástalan helyzetet, a reménytelenséget sugallják pl. az Elísislandon; a Nem találók pórtát! és a Csak fujatok hideg szellek c. versében.

Összegezés

Összegzésként megállapítható, hogy a népdalok hatása érződik ezekben a költeményekben, illetve más félnépi alkotások hatása is (pl. vőfélyversek, verses levelek). A versekből és Monos Erzsébet visszaemlékezéseiből egy becsületes, értelmes, önérzetes, jobb sorsra érdemes, vállalkozó szellemű embert ismerhetünk meg Monos Péter személyében. Érzékeny, érző ember volt, s ezt az érzékenységet fokozta a sok csalódás, ami egész életén át végigkísérte. Észrevette a társadalmi visszasságokat; a körülötte lévő dolgokat, embereket, tájakat megfigyelte, verseiben megörökítette.

A versírás számára lelki kényszer volt, mintegy a pszichológust helyettesítette. Fontosnak tartotta azt is, hogy az utódainak hagyjon valamit emlékébe, hogy az életét megismerjék, tanuljanak belőle, különben talán nem őrizte volna meg a kis könyveit.

A hazája, a szülőföldje iránti szeretet is megnyilvánul írásaiban, az idegen országokból (az I. világháború alatt is) mindig hazavágyódott. Nem tört ki a paraszti életformából, bár lett volna erre lehetősége, de a gondolkodásmódja kissé más volt, mint az átlag paraszté. Az amerikai élet nyomot hagyott benne. A lánya szerint sorsüldözött volt. Az élete mégis nagyon sok szempontból tipikusnak tekinthető a maga korában.

FÜGGELÉK

5. füzet

(27) 16 Jőjértem hadí hajó

I

Foro nyári napon a nagy hőségbe
It ot forgo szél kavarog a lég be
Ijenkor tovább meleg marad
Határon pedig mind minden hervad

II

Foroság, melegség, Medíg tart így még,
Mikor hűsíti meg esővel ez az ég
Levél péreg Mínta ősz szorná
Pusztító karjait mindenre ki tárná

III

Ha elmul meleg nyár Jón az ősz
Daru fecske goja mítő³űnk el költöz
Megísmekednek egy másik vidékel
Velük megyek én is nem maradok el

IV

Végre is csak meg jön ősz tél vele hó
Ithol meg ne érjem jőj ért, hadi Hajo
Vigy el el mesz mesz a tengeren át
Hol uj remény tölti be a tájt

921 agústús 12én
Köttcse

(30) 18 Csak fej fádal fogog kezett

Hervaszto ősz...levél sárgúl
Megen le hul az gajárull
El mult anyár s it az ősz
Daru fecske mínd el költöz
De mí előtt búcsúznának
Levegőbe fel fel szállnak

El mult anyár,, fecske vagyok
Eszmem má mesze kanyarog
De mi előtt el indulok
Egy sír dombra le borúlok
Hulattom, búcsú, könyemet
Siratom, sirba hitvesemet

Te csendes néma Sir halom
Mejre könyem, húlattom
Nyilj meg rejtsel éngemis
Remenyem semi semi nincs
Hijaba leszek vándor goja
Szivem banatat
Semi le nem rója

(31) It vagyok még sírod felett
Csak fej fádal,fogog, kezett
Mind bus szelemhöz hasonló
Nem látlak több mertrejta koporso
Csendben alszol álmod édes
Álmod rolam Sírban hitves

Zogogasom nem hallod lent
Vagy tán halod?... nem szol, nyelved
Sírodra ontom könyemet
Hervadasba dobott az enyészett
Szép virulasod nem nezhete az ég
Sírodra hitvesem boruloke még

Szivem emészti bánat éles nyila
Isten veled hitves hil az: ameríka
Vándorúlok mesze tengeren átt
Hol nyitval tartja: halál a vészes
Sír száját
Élvel lehet jutni a föld kebelébe
Dolgozni Szenvedni napal úgy mind éjbe

Isten veled hitves a sírod elhagyom
Szülő hazám táját tánsóhsem láthatom
De míg szívem megmem szün s dobog
(32) Gyászos gondjaimat viszik némá nyomok
Visznek koszorut majd ho lepedőbe
Őszi bus szél, a sírod elébe

Irta Monos Péter
1921 szeptember 10
Köttcsén

* A bal széleken a zárójelbe tett számok a füzet oldalszámát jelentik; a címek előtti számok pedig Monos Péter sorszámozását.

(38) 21 Emlékül

oktober 16: 1921

Köttcse

Meg hat nap kel várnom
Hogy meg lesz majd a: Vízüm..
Es ha kí lesz már álit val
Célt érek úgy bízóm
Buda pesten Andrási ut
Minden esz mém csak oda fút
Otan keresek egy kapút
Boldok ki otan át jút...
Mer ot van Ameríka,
Egy leg magasab ura
Kezébe a szencsék pécsét
Teszi igazolványra
De csak ara kit jonak lát bár
Ezér fizetesül jár egész tiz dolár
Hat nap még vissza van bár
De isten nekí
Közelek a határ

Inét értem mit nemertem

Soha soha el hinni...
Meg érkézésem sem birom
Soha el felejteni
1921 karácsony szent hajnalán
Baran kgoltam szertelenül
Bairdfordnak határán
maradjan emlékül
Monos Peter

Csakenyi emleked van:

Csakenyi emleked van meg még
Tób nincsis: ez mind neken elég
Ezt őrzóm őrókón átt
Hú kezéd le nyomattát
Hogy soha saha el ne hagyjam
Kis kony vembe ragasztotam
Két bejegel le csatoltam
Alá emlék Verset írtam
Nem gondoltuk mikor irtuk
Hogy oj hamar el szakadjunk
Asors neked egy sirt:Ásott
Más nincs emleked csak írásod
Nevem alat a te neved
Amit őrzök a míg lehet
Míg szivem ver és ha meg szűn

(43) Sírba ís fel kereslek hűn
Draga szep Nöm edes hives
Te már pihensz álmod, édes

Almodole én felöllem

Hogy még gyaszos az eletem
Mesze jötem Át tengeren
Itis szivemen vagy Elhervat
Hitvesem

Míkor még a hű szived vert
Eszembe jút az igeret
Amít fogatam elöted
Szivembe az őróké szent
Mihenest hervad a virág húlora
Sír követ tetetek Sirodra
Aranyos betűkel vágatom rá -
Neved
Örókón őróké meg gyaszolak Téged

Monos Péter írta
1922 Ápríl 10 Bérdford
Ameríka

(44) December 21. 1921

Elísíslandon:

Komor kódós Nap tán minket inepel
Setét borus egen szemunk napot nen lell
Elszántan nézük a húlámzo tengert
Egy más kózt a sok elszánt embert
Mindnek kétség ül az arcán
Kűszkődig a léllek szabadulás harcán

Elísísland te bus kaszen gárda
Menyi sziv dübörög te vagy tanú rája
A ki táfvol látja bizonyos nem vélli
Hány csalodot már a haját tépi
Aszabadulás reájúk nem ragyog
Szegény csalodot artatlan Magyarok

Kerünk titeket kik szabadon jártok
Legyetek értünk krisztúsként meg váltok
Isten megfizeti lépteiteket
Fordítsátok örömré bús kétségeinket
Magunkon nem segíthetünk Rabogk
Segitsetek rajtunk honpolgár Magyarok

Csalodotak Mink valjuk lélekel
(45) Idaig eljötünk igaz út levélel
Vég kapunál kí merült a kvóttá
Kúrta ítéletét s máris kí mónta
Kímélet nélkül vissza deporálnak
Rémesen telik minden pílantunk
Itevő magyarok Segitsetek rajtunk

(53) Kis tavasz virág

Csak binbo kis tavasz virág
Mejért kedves még a villág
Nemis vethetem rá szemem
Te tudom hogy gyermekem
Bár én hova is hányodom
Van egy pici Édes leányom

Pici lányom Édes lányom
A meg nővesedet várom
Ki Apa nél kül Anya nélkül
Szakatal le ere földről
Bár volt anyad szülő anyád
Kit a halál vissza nem ad

Pici lanyom kis gondalan
Apád meg mast let hontalan
Idegenybe el el útazott
Téget még azis el hagyot
Es így nincs anyád em apád
Majd az. Isten. Vigyáz reád

Pici lanyom szívem vérzik
De míg a posta létezik
Adig én vagy az apád

(54) Levelekben gondolok rád
S ezen felül hogyan telik
Levél közül pénz is bomlik

Hogy ha élek! az igaz szent
Talán telik tőlem pár. cent.
Az idő foj majd csak el jár
Lesz reszedre nehány. dolár.
Nincsis anyád édes apád
Van ki gondol néha reád

Pici lányom kis gondtalan
Csacsogás halszik aj kadan
Csacsogasod itis halom
Hogyha rólat gondolkodom
Csak két szot nem tanulhat szád
Edes apám. s, Edes anyám

Meg nem bántja kis sziveded
Sors szét szorta Szüleided
Anyád meg halt az már pihen
Apad bujdos idegenyben
De van nevelőd nemes lelkű
Aki Szivel te hozád hű

Pici lányom áldon meg az ég
(55) Még úgyis nemerted írnom elég
Csak erősen varom aztat időt át
Hogy meg kapjam kis kezed édes
Le nyomatát

Majd először irsz hozám idegenbe
Írásod könyvet csal mind két szemembe
Akor gondolom nem vagyok árva Világon
Masom nincs mindegy Pici lányom

Egyedül magam e világba
Tán én vagyok hontalan árva
Nincs senkim Boldog napom
Egemről le hult Remenyem Csílagom

Hontalan bitang élet
Míkor vetek neki véget
Néha így fel sohajtkozok
Érzes benem felzokok

922 Dec 24..
Bedford

(63) Mindenki inepel

Mindenki inepel gyönyör édesén
Meg természet i a Májús elsején
Mind a változás szebre festi átt
Hegyeket völgyeket Bokrokat es fátt

Májús a leg szeb egész természetbe
Virágot fakaszt Milio kehejbe
Mi vol ősztől idáig még kopár
Most fel díszíti Tavasz és a nyár

Most a holl vagyok mindenki ínepel
Dusan virágos az Ifjusági kebel
Szedig Vidaman nyilo csokrokat
En meg fűzőm Versbe emlék sorokat

Látok inepet a virágzo napon
Nem tőlíbe keblem azíteni hon
Iteni szépség meg anyival nem bir
Hová valo az idegeny Martír

Hol van Magyar ország sik ronásága
Hol nyilik pipacs piroslo virága
Hol veri a habot aszóke Balaton
Oda valo vagyok nekem ot a hón

(64) Balaton partján Súdár jegenye fák
Alata nyílik a kéklő Boncs virág
Hol legel a nyáj hol Zug a kolomp
Azta hejet aztat öröke fájlalom

Ara lakik az nép ki engemet meg ért
Ha vissza menék fogannak mind tesfért
Oda Valo vagyok familiám magyar
Ezér idegenbe az élet nekem fanyar

1922 Májús I én
Bicburg
Amerika
irta Mónos

Hány ember hogyta el ot honát
Hogy lát hasa drága dolárt
Míre voltak már képesek
Hogy dolárt kereshesenek

Hol a dolár hola dolár
Hol az ember csak felvel jár
Ot a dolár Száz öl méllen
Lent a földnek kebelében

Még van dolár másutis
Hol csurg a kis csepjeis
Tüzes kohoj acél gyár
otis van még pár dólár

(68) Nem szagos itenek az iboja

Ép ojan minden mind othol
Egy formaságot nézem a lomtol
A gajtól mind mind végígek
Mí csak létezik az égíg
De azér még van egy hija
It nem szagos az, iboja.

Meg van mindenek ékes formája
De zamatot nem szűl az Eg rája
Meg az erdő búkja sem oj kemény
Mínda magyar ország sík határa terén
Aki ít járt bátran bizonyítja
Nem szagos itenek a nyíló íboja

Minden ojan iten mind othol
De gyümölcsis mesze van atol a cukortól
Nincs bene edeség mezesék
Szőlőben a Vidám nedvesék
Hogyis voln etajnak jo bora
Hisz az ibojanak sincsen iten szaga.
Picbúrg monos péter
1922 májús 11

(71) Hol a dolár ezüst dolár
Hol a vonat sebesen jár
Hegyek alat Vízek felet
Ahol meg szenvedni lehet

Hol az hej ahol a Dolárok
Most pedig enis ot járok
De lasan jönnek hozám hűt lenül
Igaz öreg apám is meg elt enel kül

De ha mán egyszer ít vagyok
Harcolok értetek magas dolarok
Isten segít eszgyütök anyit
Hogy fedeze öregségem napjait

Az idő eljár minden perce pénz
Az eszmém mindékg ere néz
Mer ha már mek kez az izmom lazúlni
Nem szeretnék akor napszámba dolgozni..

irta Monos Péter
Amerika
Picbúrg
1922. majus 13.án

(70) Dollár

Sejmes szővesű papír pénz
Vagy kovácsolt arany érc
Hányan jötek már el érted
Hogy meg lásák mesés képed

Ezüstbe kovácsolt erc dolár
Hired Világ ba minden hol jár
Hogy az értéked oj magos
Engem is ide csalt vágy és a sórs

(74) Kaszen gardai fogság ban irtam mikor
visza akartak víni Az o kantríba

Kinos orák hoszi orák
Afejemet medig nyomják
Medig szővöm szenvedő gondokat
Hogy valaha hagian leszek szabad
Pedig fejem mán mind kohoj
Most penzemér letem fogoj

Órült hejzet ahol vagyok
A nap iten rám nem ragyog
Szivem tepi egy mardósás
Medig lészen itt maradás
Ha soká nem szabadúlok
Bizony isten el púsztulok

Ez a fogház Ismeretes
Az oldala körül vizes
Tenger mosa a négy falát
Rostéj vonya be ablakát
Nin kijáro szaraz utja
Bisztoz ez a kaszen gárda

(75) Nemzet kőzi fegyenc fogda
Bene a nép mind a csórda
Enis közibéjük értem
Amit megsem érdemeltem
Még Vetket sem ejtet szám
Csak betelet a letszám

a kvóta

Amerika amerika
Üsön meg dörgő nyila
Meg labam sem tetem rája
Maris atkot montam rája
Nem síkerül be vándorlás
S már készis az el hagyás

Hova tetem az eszemet
Elutaztam a pénzemet
Mas már sem péz vagy sem Poszto
Egéségem is szét oszlo
Igy kivanja Amerika
Verje meg az isten nyila

Kit az isten ot hol veri
Szerencsét sehol sem lelli
Mehet mélséges pokolba
Balsors utána megy nyomba
Csakanyit mondok amerika
Cspijen meg az isten nyila

(76) Pedíg nem kincs vagyert jőtem
Csak hazam bol menekültem
Mert most hazám Balsors ország
Nemís lesz az má meny ország
De ha visz dob Amerika
Verje meg a guta nyíla

Ezta telet elutazom
Hogy még mí lesz nem tudom
Míre jön az ki kelet
Mí emészti lelkemet
Tán akoris Amerika
Üse meg az isten nyila

Amerika amerika
Még nem elég zsiros íkra
E kívánja a pénzemet
Elveszi egeségémet
Isten verje kolombuszot
ki először átal úszot
át irtam 1922 május 14 én

Beleúv Pa
Monos Péter

(77) A tengeren

irtam Mónos

Most hol vagy hoszu tíz nap
Éjel napal dobál a hab
Mást nem látunk csak az eget
Víz ből képződő hegyeket

Megy a hajo éjel napal mindég
Feletünk hol tiszta hol borús az ég
Az idő Ősz már kőzeleg a tél
Tenger feletis hidegen fun a széll

Megy a hajo a víz felet
Este nezem rolaz eget
Egy formán ragyokognak a csilagok
Egyiktől másikik vissza tájkeozok

Göncől szekér esti csillag
Fényéd szúri át sak ablak
Rátok vetem képzoletem
Adjátok át izenetem

Magas égen fényes hold
Előte egy felhő folt
Azt mondja a csilagok nak
Sirba le nem ragyoghat nak

(78) ? Lesze még othonom

? Lesze még nékem othonóm
A hol fejem nyúg vora le hajtom
A hol mohatom ithol vagyokg
A világba nem kújtorgog

? Lesze nékem egy kor házam
Bene boldokg kis családom
Tűz hej melet egy hű aszony
Ki karjával néha át fóny

? Lesze minden mit ohajtók
Vagy tán öröke kújtorgog
Pedig idő lasan el jár
Ugy élek mind egy vén Betyár

Telnek napok és holnapok
Itis otis dolgoz gatok
De a pénz a zseből ki jár
Ugy élek mind egy vén Betyár

? Lesze nékem még ot honom
Hol pénzem le ólvasom
(79) Takaros aszony kezibe
Ki át veszi őrzésbe

? Lesze még nékem hű párom
Vagy a világot csak egyedül járom
Mind erdőbe párja vesztet Madár
Vagy pedig ut melet vén bujdosó begyár
Betyár

? Lesze még nékem édes ábrándjaím
Ojan mi vol 22. két hónapig
De halál nem nézte az a kár
Most ugy élek mind egy vén bus Betyár

irt Monos Péter
Amerikába
1922 május 17

Kesze garda

Kezse gárda gesze gárda
Mínden reszit átok járja
Atkos minden racsocs ajtod
Merénrám is rám csapodod

I

Neviorkí kesze gárda
Nem tom mikor leszen tárval
Mikor megyek ki belőle
Egyszer legyek mesze tőle

II

kesze gárda kesze gárda
Atkos falát csimasz járja
Poloska ben a termeket
Megemesztük a testemet

III

6. füzet

(3) 3 Pokroc alatt,

1923 D.1 írta monos

Deszkából van a barakom négy fala
Deszkából van rajta nyilo ajtaja
Az ajtaján regi rozoga kílíncs
Tejo isten, bene nyugodalmam nincs
A barakom fala belül csak papir
Mejen hideg szél keresztul könnyen sir
Bár nem fázok a vastok pakrocok alatt
A hideg szél körültem bár hogyan szalad
Neha azér a hátam ugy fel Borzong
Mikor a szél ijesztően be zogok
Bús szárnyakon a ho lepte Zivatar
Pakroc alatt halgatja egy bús magyar
Majdan egykor el mulik a hídeg tél
Vándor madár megen azutjára kél
Ezer virág erdő mező kí zöldel-
Utnak válok énís legszeb reményel
Deszkabol van a Barakom negy fala

De it hagyom eztet egykor valaha
Fel keresem regi szüloi fészket
Tengeren tul azta nagy meszeséget
Teker falut kis tanyai házot
Mejert szivem Bokroc alatt
ojan sokat Fázot

(7) 6 Várom varom kis leveled

I

Várom váróm kis leveled
Jőne enyémmre felelet
Sokidő kel majdegy hónap,
Mire z ember válasz meg kap
Tengeren vezet át a posta ut
Igy a válasz kézbe lasan jut

II

Várom váróm kis leveled
Hiszen már egy hónap el telt
Hogy én irtam hogy én kültem

Mej levelbe meg es kütem
Nem tom neme hogy el tévet
Es hogy nem talalt meg tégedt

III

Én jól címeztem az átrecot
Várom is a válaszodt
Meg is fog jőni úgy hiszem
Mit irsz, senkinek nem viszem
Snem adom senki nek tutára
Mér írásod most lehet
Vég leg utóljára

irta
Monos
1923 Dec 7 én
Bairdford

(8) It egyedül!

Magam vagyok it egyedül,
– Gondolgoz vall,
– Únat kozvall,
Fájo szivem nem enyhül.

I

Magam néma Csendbe élelem,
– De úgy hiszem,
– Hogy nem viszem,
A ter het it ez téren.

2

Nem ep teher nem mohatom
– Csak gyótródes,
– Képzéledés,
Napalon úgy mind almon,

3

Majd eljön egy valosulás,
– Hogy ha igaz,
– Rám egy vigasz,
Meg egy földi áldás.

(9) 4

Bus gondjaim? hova szálltok,
– Sebes szárnyon,
– Mesze tájon,
Otis könybe áztok.

5

Hisz még gondolatnakis mesze van,
– Oda érni,
– Visza térni,
Holey boldokság fedvel van.

6

Elfed mindent sórjába múlt,
– Elet Zivatar,
– Mindentel takar,
Újbol Tavasz vírül.

7

Magyam vagyok it egyedül,
– Bus magyar,
– Azelet fanyar,
Egy szer majd meg édesül:
irta Bed monos

(12) 8 Őreg dombák!

Őreg dombák Te vén dombág
Válad már sok évek nyomják
Te nem hajon jötel Amerikába
Te it születel megebe a tájba
Mégsínszen részedre othonod
Eleted volt s lesz csak hanyolodot

Őreg dombák te vén dombák
Hisz nem voltál tán ojan lomhák
Hogy nem szeretet a dolgod
Atol roskat meg a válod
Mutatja sokat dolgoz tál
Semit nem takarítottál

Hej ven dombák örek dombák
Hol vannak a réki Pedák
Mi kezébe meg nem marat
Gondatlanul elmulatatad
Már öreg vagy vajon ugye gondolod
Jo volna ha volna bekes othonod

(13) Énem Ismerlek öreg dombák
It születel csakugy mongyák
Itkezted meg az életed
Itis lesz a végezeted
Ez enyészted meg ez a határ
Ahol letezik a Dólár

Hej ven dombák idődőt eljárt
Nem kipoltad meg dolárt
Gondalanul mind meg itad
Vén séged nem Biztosítottad
Most ere ara hanyololol
Adig mig el nem púsztulol

Mos már vége öreg Dombák
Aszivedet látom nyomják
Mint lelekbe vereked nél
Es önön magadal Perelnél
Vége ameg Bánásod nak
Őreg Dombák az ívásnak

Bairdford dec 13. 923

(15) 9 Iztelen étel 1923 Dec 14

írta Monos
amerika

Azén sórsóm Istenek Büntetése
Etelem készítse másnak felesége
Rúhámát tisztítsa idegeny aszóny
Nékem teszeni kel Bár mi fele viszony
Mikor esze vesznek aztán verekednek
Nékem úgy kel veni csak szerelmeskednek

Azén sorsom isten Zaboláza
Én nem szolhatok Van szívemnek láza
Akár panasz képen a kar hízélegvel
Minden szo kimondás legjobb csak le nyelve
Igazan en vagyok csak egy boldoktalan
Asem mohatom, ételem sotalan

Igazán életem talán semit sem ér
Nem szolhatok semit a saját benzemér
Minden perbe könnyen felmonhatnak
Ha meg nem eszem mit elebem dólnak
Mindent dicsernem kel hogy igazan jo
Hogy ne legyen írántam egy haragos
szó

(16) Igazán Én vagyok az idegeny árva
Kínek csak egy remény egyeduli vára
Mejbe nem lát bele soha senki
Meg fogokog aban hiven elegendni
Hiszen öröke tán nem leszek hontalan
Szabad emlitenem Etelem sotalan

Azer majd a sorsok vezekelnek
Hogy ételem készítik a szerető kezek
Ruhamat be foldja szenyest kímosa
Esteklő panaszom Né ha meg halgasa
Elfaradval munka időm le jár
Egy hú szív És meleg szoba vár

De mindegy Túrni szenvednie kel
Birkozni Civodni a nehéz életel
Eljön mindenek egy koron a vége
Tanulás kép meg marad emléke
Meg marad mer be irtam en versbe
Mikor Míicem nem tet sot bele
Levesbe

(22) 12 ? Míg ki nem lesz kaparval
Szenből a dolárok....

Fútyül a szél ho Viharba
Halgotom ben a barag ba
Az oldala széltől recsek
Ablakai meg jegesek
I ot a széll be be szalad
Meg keres a pakroc alatt

Úgy gondolom nem mesze va
Ide már a sziberia
Mer éjszaki szél hogy ha szalad
Róktön mindent esze fagyaszt
Asár a viz csontá meg fagy
Pokroc alatt béken nem hagy

Ha a szél fu hólé meg fój
Fogoj vagyok nem hadi fogoj
Magam magam nak szerezten ezt
Türnöm kel a zivatar nezt
Ha be fűgyül Barakom Belsőjebe
Tamad meg melek ség szivem belsőjebe

(23) Haz isten meg engedi
Amit fogog emliteni
Lesz meg nekem melek házam
Bene boldog kis Családom
Sors menyit elves anyit vissza ad
Lesz meg meleg hazam nem inénd oda át

Meg van még medribe kektavu Balaton
Óda hozon vissza a rég el hagyot hon
Meg ál meg velem a vonat Szemesen
Biz Isten le szalok szivesen
Sel mohatom kújtorgásból elég
Eztán nem a Bánya hanem
Rejt az ég,

Lesz még fogadom egy kor melek házam
Nem fog éjszaka meg fazni a lábam
Pokroc hejet puha pejhes párna
Lesz ki meg vese nem leszek ij árva
De adig műszaj hogy csalodva járok
Míg kinem lesz kaparval
Szenből a dolárok

(25) 14 Hejete kalapóm vághatom csak félre

Ismertem egy öreg Bodit
Aki rég van mar ide kint
Sok kívártosnak kecsuta el nyakát
Míndég felre vágta szemere kalapját
Egyszer aztán megerdeztem
Kalapját merteszi oj félre
Igy felel a Bodi Hej pajtas ez így van
Harminc éve dolgozok a gyárban
Penzet nemtutam teni soha fére
Hejet kalapom vághatom csak félre
Nem szol többet csak kezével legyint
Jól meg mosojoktam én az öreg Bodit
Smég kedem nincs szívebe hon vágy
Azt mondja hogy mí? fele tárgy
Kivansága haza Szülő földre
Ere kalapját rá huzta szemére
Felelé menék de má nem lehet
Amel hajon jötem már regen el sület

irta Monos
923

(28) 16 Szerbúsz Ignác

Búrdos Micisz így szol az úrához
Mít szosz apjuk ajo vocsorához
Sütők jo lepéntet Mákosat
Azember nem szol
Szeme vag csunya haragosat

A budos micisz azer csak hízeleg
Jo amakos lepént adig amig meleg
De az ember egy kukot nem szol rája
A burdos micisz meg harakszik
Rája

Nem sütők semit így tör ki az aszony
Mínek hízelegjek nincsen bene haszon
Korsagot keszitek ember a nyomrodba
Ami meg dögleszt mindjár
Ezen nyomba

A Burdos kazda mérgibe fel kragog

(29) Holgas aszony mer mindjár rád vágog
Én dolgozok én hozom a pedád
Ami mindeg el van költve te rád

Mérges a micisz kiabalja mégit
Mindenel eteteti a parját a ferjit
Mít törödök azal hogy hozod a pedát
Azér nem te hoztad nézd etet a szóknját

Aburdos gozda a valán nagyot ránt
Nekem meg mond ki hozta a szoknyát
Nem én neked nem kel aztad dudni
A ki aztat vete nem fög töleled félni

Volt egy Burdosúkj dolgozot ecaka
Ugy regel megért ois haza
Burdos gazda öt vete felelősegre
Mért kót az ő feleségire

A perből tusa és Birok let
Az ember ki kapot aszony marat fent
Mer seget a burdos az embert leverni
Nagy titulát akart micisztól szerezni

(30) Merges a gazda a szívét emészti
Haznál a burdos az aszonyt szereti
Forta fejibe méreg az agyába
Azér elment dolgozni a gyárba

Amig az ember dolgozot a gyárba
Azaszony meg a pénzt esze szete házba
Ruhát Butrot hírtelen el adott
A burdosal együt csendesen meg logot

A kgazda haza jöt mikor estéledet
Hazba be lepet majdnem hanyat eset
Ki fosztval a szoba es üres
Ajtora rá írva Ember lehec merges

Meg egy papir volt a paton le dobval
Amejen ezek voltak rája írva
Hogy szerbusz ferjem Ignác
Engem többé nem lácc

Az ember elment ujság szerkeztöhöz
Tegyen hirdetést az aszony kereséshöz
(31) Ugyel ment nemiszolt, ez nem igazság
No legaláb ujságba minden hol olvassák

Igy szol a körzés mit újsagos írt
Édes feleségem admagadrul hirt
Irdmeg átrecod én leszok ojan szíves
Küldök pénzt hogy meg meszeb mehes

(32) 17 Szombat este

Eljött Szombat szombat este
De szomorún van be festvel
Hideg Barak vár csak reám
Nincsen aki szoljan hozám
Vigasztalná Bánataim
Egész heti fáradalim
Szép szoval meg enyhitené
Hogy a lelkem ne érzné
Komor betyár bús életet
Hogy vethetnék neki véget

Ugy vethetek enek veget
Hogy el hagyom ez videket
Visza megyek Ó hazába
Szülő hazám határába
Bár ot sincsen aki fogad
Ki fogadjon majd csak akad
Nem bánom má bár ki lehet
Csak edesítse életemet
Vár még reám Szombat este
Mi Boldogra lesz meg festvel

írta Monos Péter
amerika

923 karácsony napján

(36) 19 Hoszú haju rövid ész

Hoszi hajú Rövid eszü
Nyelver pereg szüntelenü
Nem gondolja meg mit habar
Mindék elenkezöt akar
Mert ő legszeb és leg okos
Pedig csak a nyelve sikos
Neha ugy meg csúszik
Rajta hétig siránkozik

Hoszi haju kurta eszme
Csata patáz larmás neszbe
Míg a férje fel nem dühöd
Kegyetlenül rá nem ütöt
Ekor a kelepelő csúf lárma
Elvaltozok a sirásra
Zokok hüpok töb ideig
De csak hamar el feleji

Hoszú hajú Hoszú hajú
Sok közüle tüzre vala

(37) Tüskére es meg egetni
Mikor nem bir elhaltatni

Inkáb viseli a kék ütést
Csak fotatha perelést
Ő így a jo egésébe
Ha nincsen jo bekesébe

Hoszi haju kurta eszme
Az ijenek nincsen lelke
Havanis az Órdog birja
Rosz tetekre Bitorolja
Van aztán ki nagy vak merő
Jo hogy nincs elég erő
Mer karjokba erő volna
Minden egy fán Búnos lógna

Hoszú haju Bár mind hoszú haju
Sokféle van válogotval
Roszabnál roszab delilák
Kik a szívet el árúlják
Csak néha akad egy egy Sára
Kivan az ember javára
(38) Kí türelmes Békén ellő
Ritkán akad csak ijen Nő

Enis mondom mer mohatom
Nem taggadam volt aszonyom
Türelmes volt Szerelmes Nő
De a szegény elmúltót ő
Igy letem csak rá útalval
Méreg evő únalomra
Hogy Átokal telt asztalnál
Durva aszony eni kínál

De majda sors hoz majd véget
El múlik a Burdos élet
Bár ne legyen Amerika
Étel jön az aztalomra
Bár mí legyen szegényesen
Elfogyasztam az édesen
Csak szerető sziv tálalja
Ne atokal a delila

(39) 20 Naprol napra Robotolok

Naprol napra Róbotólok
Nehéz karékat Púsúlok
Lent a Bányá fenekén
Nap nak elzárt éjélen
A nehéz föld gyomrába
Szenes kormos rúhába
Dolgozok Sietvel izadval
Neha azér az vigasztal
Ez az idő is majd el jár
Esze gyün majd egy pár dólár

Egy pár dolár néhány dólár
Haza viszen a jövő nyár
Suflit felváltja a kasza
Ez a szívemnek vígasza
Képét kötok Buzát hordok
Nem izaztanak a fordok
Nem szivom a füst levegőt
Othon leszek mind ezelőt
Bár akármí Amerika
Mégis legjobb oda haza

(40) 21 Cipőm sem fűzőm be

Ugy lejár it egy vesarnap
Cipőmet sem fűzőm be
Unalmas ís igen nagyon
Testembe és lelkembe

Csak anyibol ál a vasárnap
Hogy meg borotválkozok
Tiszta ruhába öltözvel
Fekvel el nyújtzkodok

Csak anyibol ál a vesarnáp
a porcsafasztot megeszem
Azokantri leveleket
Mind sorjába át nézem

Csak anyibol ál a vesárnap
Továb lehet aludni
Nem kel meni a Bányába
Ekor robotolni

(42) 23 Ó év estén

1923 dec 31. Bairdford

Ó év estéjén gondba szálva
Hogy el repüt ez esztendő
Minden napja gyorsan el szált
Mind elvite vona a szelő

Ezen el múlt Esztendőbe
Sok nehéz gond nehéz munka
Amejen át jútotam
De egéségel nézek szembe
Elibe az újnak

Elmult ó év tőled el Búcsúzom
Vékgét meg érve Istenek hálát adok
Míre az új meg lasan el járva
Kerem isten nelegyek íj árva

Elmult o év van néhány dolárom
De árva vagyok merhogy nincs párom
Keren Istent az új év végébe
Borulhasak egy hú Sziv
Szerető ölebe

monos

(44) 25. Ha nincsen múnk

I

Ha nincsen múnka a Bányába
Bele nézek a naptárba
Mikor lesz a tízedike
Mer a Burdot fizetni kel

II

Mínden héten ketnapí rent
Ez már megemeszti a szeszt
A palínkát sört es a bört
Csak bár fusa ki a Búrdot

III

Nem lesz tőbet egész péda
Tele tömvvel a koperta
Bene vastag száz doláros
Ótven ezüstös bríláros

IV

Nem kél aszén Nincsen Order
Olálkodig csak az ember
Néha ít ot legyet dögleszt
Ijen a bányász élet

Monos Péter
majner

(49) 27 Kezdeni fogog valamit

Ugy érzem hogy nem sokára
Lépek egy új Változasra
S kezdeni fogok Valamít
De máshol mesze de nem ít
Valahol a Magas ég alatt
? Hol még nincs gondolat

Vagyom visza visza a regibe
Amí fen van emlékke
Vagyok húz nak, De mi kép
Bús emléke rajtam tép
Mit nem Birok elfeledni
Tán job lesz hát más há meni

A szívembe egyet érzek
Mindegy azer haza nézek
Azis lehet meg álap szok
Vándor lásbol ot ki nyúkszok
Leteszem a vándor taskát
Felveszem az kezdők sorsát

(50) Minden kezdő első dolga
Mindjár jól menyen a munka
Mer munka adja a kenyeret
Mi nélkül senki nem lehet
Elmém a gond úgy kísérti
Meg előb kel kí meg süti

Igaz hogy rossz a kezdőnek
Mindjár csak a gondok nőnek
Mer ezis kel és meg azís
De bele kabpok azér mégis
Mindjár úgy kel igyekezni
Elsőn aszont kel szerezni

Elsőn Aszont kel szerezni
Aki velem fog evezni
Azélet minden napjába
Minden féle munkába
És ha meg lesz ezen áldás
Keszis lesz már a változás

29 Te jó Isten!!

Te jó Isten meg büntetél,
Mikor Ere el vetetél
Unalmás legyen az élet
Kujtorogjam Meszeséget
Egyedül mind Vándor madárka
Árván kinek nincsen párja

1

Isten szívem mert Büntetted
Mi volt legszeb azt el veted
Életem nék szép tavaszát
Szivem legszeb virág szálát
Sirba vite mind levélt
Velem csak kevesé élt

(53) 2

Miértis Büntetsz engem te jó isten
Hiszen énekem anyi Bünöm nincsen
Hogy előlem mi szép azt mindel

kopozod
Szivem fajdalmát Rakasra halmozod
Azér te jó isten veled nem perelek
Azert hálát adok hogy egészbe élek

3

Alázatal Borulók Isten neved előtt
Adjad visza a mi volt az előtt
Teremcsél részemre még oj szép viragot
Ted edesé az egész világot
Ne büntes öröké unalmas percekel
Áldj meg isten egy szerető Szivel

4

Te jó isten fel nézek az égre
Bocsás vigasztalást ere zidegenyre
Nyisd meg kapuid a tengerek felet
Míg rajta utazok alicsdél a szelet
Szerencsésen rajta át kelhesek
Oda át egy sirt könyekkel önthesek
Sirjarol egy viragot Szívemre tűz hesekek

5

Amerika
Monos Péter

(54) 30 Nem is várok ide többet

Ugy látom már nem kel írni
Többé soha levelet
Ugy sem jön az írásomra
Ide el a felelet

Mértis írjak ugyan mínek
Levélbe nincsen haszon
Ugy mondom meg nem sokára
El közelgő Tavaszon

Erdőn mezőn hanyil asok virágszál
Minden kicsi vándor madár haza szál
Goja fecske régi fészkit javítja
Eresz alá sárból felrakja

Enis fel keresem régi fészket
Nemis várok ide már szok levelet
Jön majd levéll zöld színbe a tavaszon
Öröm lesz ben piros rozsa a gajon

1,k
1924 I/15
Baírdford

(55) 31 Reám senki nemis vár
924 I/16

Megen ismet számitgatom az időt
Eljön egykor mi volt nem rég ez előtt
Egy ősz egy tél majdan lasan ha el jár
Visza megyek bár rám senki nemis vár

1

Visza megyek Én nem maradok it
Idegen táj nem csalogatsz éngem it
Nem sokaig eszem fehér kenyered
Csak azt mondom örökre isten veled

2

Nem sokára le szerelem a Bárét
Nem ladulom hatvanasra a karét
Vilany rozsa nem ragyokja a sapkám
Sárga színre nem festi be az arcám

3

Visza megyek Isten úcse ha igaz
Ot hol leszek mire megjön a tavasz
Bár rám senki senki senki nemis vár
Akad azér ki szivebe bele zár

4

Csak fujatok hideg Szellek
Vihar ként mint Veszedelmek
Ablakokat kocogtatják
A fogakat vacogtatják

Hát csak fujék a hideg szél
Majd az a szél maskén beszél
Amít most ez esze fagyaszt
A lany ha szél vísza ólvaszt

Betyár egy szél Csakúgy Nyargal
Ki Banik a barakomal
Tancoltatja és meg ráza
El kel túrnöm eztet fázval

(62) 34 Muzsika szol Angol Zene

Muzsika szol angol Zene
Míntha magyara kezdene
De csak mindjár el ferditik
Mas ajkúak meg nem értik
Szépen szol bár el halgatom
De mit tartalmaz azt nem tudom
Ők szép lasan el Táncolják
Mínta Valcert Andalognák

Angol Zenét el halgatám
Tancán eltörne a bokám
Bokába nem Biztos térdbe
Aba Furcsa keríngésbe
Mer mind a Nő Vilbár volna
Legény bene Briket tolna
Hát csak szolják Múzsikátok
Ti a Csárdást nem húzatok

(63) 35 Csak fujatok hideg szellek

Hát csak fújatók hideg szellek
Le húltak a fa levelek
Le perektek már az Ágrol
Csak az üres ága Árvúl

(64) Hát csak fújék a hídeg Szél
Azér nemér tán a veszél
Hogy meg hűljek a Barakba
Bele bújok a Búndámba

Csak fújatok hideg Szelek
Jövőre mán ugysen leszek
Hideg Barak Bus lakoja
Szél mesének halgatoja

Csak fujatok hideg Szellek
Meszeségbe utat szeltek
Egy mas után mesze értek
Izenetemet Vígyetek

Nyargaljatok hídek Szellek
Vígyétek el mít Beszélek
Mesze mesze Tengeren túl
Meséljetez Barakom rul

Egy Magyar ameríkaba
Burgkozval egy vastak Bundába
Halgatja amit szel mesél
Szíveről Ezer sok Bus Panasz kél

Irodalom

BERTA István

1973 Egy kivándorló szegényember emlékkönyve. In: *Folia Historica* 2. 197–238.

FELEDY Gyula

1996 A mezőgazdaság története, in: *Kötcse monográfiája*. Szerk.: STIRLING János. Kötcse, 336–394.

FRAN CZ Vilmos

1996 A közigazgatás története, in: *Kötcse monográfiája*. Szerk.: STIRLING János. Kötcse, 174–271.

HOPPÁL Mihály–KÜLLŐS Imola

1972 Parasztönéletrajzok – paraszti írásbeliség. *Ethnographia* LXXXIII. 284–292.

KATONA Imre

1987 Népi verselő, *Magyar néprajzi lexikon* III. Budapest, 733.

NAGY Dezső

1978 Az amerikai magyarok folklórja. *Folklór Archívum* 8. Budapest.

PUSKÁS Julianna

1982 *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Budapest.

STIRLING János

1996 Kötcse neve, in: *Kötcse monográfiája*. Szerk.: STIRLING János Kötcse, 11–12.

T. MÉREY Klára

1996 Gazdaság és társadalom a XVIII. századtól az első világháborúig, in: *Kötcse monográfiája*. Szerk.: STIRLING János. Kötcse, 323–335.

ALBERT Tezla (vál. és szerk.)

1987. „Valahol túl, meseországban...” *Az amerikai magyarok 1895–1920*. Budapest.

VÁZSONYI Endre

1995 *Túl a Kecegárdán: Calumet – vidéki amerikai magyar szótár*. Gyűjtötte és összeállította: VÁZSONYI Endre. Sajtó alá rendezte és szerk.: Kontra Miklós. DÉGH Linda: *A Calumet – vidék magyarságának nyelve és kultúrája* című tanulmányával.

Budapest.

VOIGT Vilmos–BALOGH Lajos

1974 *A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzata*. Szerkesztési irányelvek IV. Budapest.

Erika Felde

**„America – much to see
Still the best is Hungary”**

The Topic of Experiences in America in the Poems of Péter Monos,
a Countryman from Kölcse Written at the Beginning of the 1920s

Péter Monos (1893-1945) is a countryman from Kölcse who fought all through the First World War. He formulated his experiences about life and the war into stories written in verse. He married after the war, but lost his wife early. With the help of his brother, who had emigrated earlier, he went to the United States where he worked as a miner. He wrote poems about his everyday life, his wishes, and his plans. After returning to his mother country, Hungary, he remarried and worked as a gendarme. The present study analyzes only the poems of his manuscripts written in America. His poems written in America depict a world until that time unknown for him, the difficulties of adaptation, a new cultural environment and new cuisine. He uses several Hunglish words. Formally, he writes his poems in a metre with 12 syllables for a line with a caesura. He uses interesting images. Some of his texts are very close to news poems.

Monos Péter a lányával:
Monos Margittal 1921 körül



Monos Péter 3. füzetének
2. és 3. oldala

